

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ВИРОБНИЧИХ ФОНДІВ НА МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Резюме. Запропоновано основні напрямки підвищення ефективності використання основних виробничих фондів та запропоновано механізм їх реалізації на молокопереробних підприємствах.

The summary. Basic directions of increase of efficiency of the use of capital production assets are offered, and the mechanism of their realization is offered on of dairy processing enterprises.

Ключові слова: основні виробничі фонди, механізм управління, молокопереробні підприємства.

Постановка проблеми. За сучасних умов інтенсифікація промислового виробництва, підвищення конкурентоспроможності підприємств потребують постійного удосконалення їхньої технічної бази, що сприяє підвищенню ефективності використання основних виробничих фондів. Підвищення якості управління пов'язане з опануванням сучасних методів оцінювання стану основних виробничих фондів, аналізу та планування їхнього розвитку, формуванням комплексного підходу до оцінювання взаємовпливу показників фінансово-господарської діяльності підприємств та показників використання основних виробничих фондів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню проблем функціонування ринкових економічних механізмів, зокрема тих, що стосуються управління ефективністю використання основних виробничих фондів, присвячено значну кількість наукових праць. Заслужують на увагу доробки А. Пушкаря, О. Веклича, О. Гребешкової, Ю. Реброва, С. Лемпи, В. Полторигіна, М. Волкова, І. Кашкіна, П. Круц та інших.

Мета статті. Не зважаючи на значну кількість праць у сфері ефективності використання основних фондів і механізмів її оптимізації, в економічній літературі немає певної єдності щодо складу економічних механізмів, зокрема щодо підвищення ефективності управління використанням основних фондів. Зважаючи на це метою статті є визначення напрямків та принципів реалізації механізму управління ефективністю використання основних виробничих фондів на підприємствах.

Виклад основного матеріалу. В економічній теорії в широкому розумінні економічний механізм представлений сукупністю форм та методів функціонування суспільного виробництва як економічної системи, що відображає ступінь розвитку процесу свідомого використання економічних законів у людській діяльності. У вузькому розумінні цей механізм визначається як система-набір спонукальних інструментів, що керують економічною поведінкою суб'єктів господарювання, націлюючи їх на здійснення ресурсозберігаючих заходів, а отже – на досягнення економічної збалансованості функціонування виробництва [2, с. 62]. Економічний механізм служить способом зв'язку між об'єктивними законами та суб'єктивною людською діяльністю, а його форми, методи, регулятори – суть результатів останньої [3, с. 25].

Реалізація механізму забезпечення ефективності використання основних виробничих фондів молокопереробних підприємств повинна включати ряд цілей.

Підвищення доходності. Як відомо, відмінною рисою основних виробничих фондів порівняно з іншими активами підприємства є їх здатність формувати доходність підприємства. Підприємства, які стратегічно визначили такий шлях розвитку своїх основних виробничих фондів, віддають перевагу інтенсивному факторові, здійснюючи його через реконструкцію і модернізацію засобів праці. Істотну роль за цих умов відіграє оцінка морального зношування засобів праці другого роду. Такі підприємства в основному використовують агресивну амортизаційну політику, формуючи реноваційні засоби прискорено. Не зважаючи на збільшення амортизаційних відрахувань, підвищення продуктивності нового обладнання, інколи навіть дорожчого, компенсує ці витрати в середньому на 1 грошову одиницю товарної продукції.

Підвищення рівня інфляційної захищеності майна. Як засіб антикризового управління економікою підприємства для розвитку основних виробничих фондів може бути обраний шлях підвищення інфляційної захищеності майна підприємства. Як активи, які є найстійкішими до інфляційного знецінювання, основні виробничі фонди володіють властивістю низької ліквідності, обтяжуючи загальну ліквідність балансу підприємства і його платоспроможність.

Нагромаджувати слід тільки ті основні виробничі фонди, які мають у перспективі високу ринкову ціну та попит на ринку засобів виробництва і їх можна придбати в доінфляційний період за низькими цінами. Крім того, розглядаючи так капітальні вкладення, як страховий запас підприємства або як вкладення з достатньо високим ступенем ризику, підприємство мусить зважити свої можливості вилучення коштів з господарського обороту.

Підвищення ступеня матеріалізації капіталу. Практика розвитку економіки підприємств з колективною формою власності доводить доцільність іншого шляху розвитку основних виробничих фондів, а саме підвищення курсової вартості акцій підприємства через підвищення ступеня матеріалізації капіталу. У даному разі політика формування основних виробничих фондів як похідна має бути особливо обачною, економічно обгрунтованою, високотехнологічною, оскільки допущення прорахунків і помилок може призвести до зворотного результату.

Заміна зношених основних фондів. На перший погляд дану ціль можна легко досягнута, якщо основні виробничі фонди повністю амортизовані й підприємство має достатні фінансові засоби для їх заміни. Детальніше дану ціль розглянемо у третьому питанні цього розділу.

Механізм управління ефективністю використання основних виробничих фондів молокопереробних підприємств спрямований на вирішення таких основних завдань: - вивчення складу і динаміки основних виробничих фондів, технічного стану і темпів оновлення їх активної частини, технічного переозброєння і модернізації, реконструкції підприємства, впровадження нової техніки; - визначення показників використання основних виробничих фондів – фондівіддачі та фондомісткості, а також факторів, що впливають на них; - встановлення ступеня ефективності використання засобів праці, характеристика ступеня екстенсивності та інтенсивності роботи найважливіших груп обладнання; - забезпечення неухильного зростання виробництва молочної продукції підприємства та рівня прибутковості його діяльності; - забезпечення належних умов для збереження якості молочної продукції; - збільшення прибутковості власного капіталу підприємства.

Виконуючи поставлені завдання, аналітик на підставі вихідних даних про показники фінансово-господарської діяльності молокопереробного підприємства розраховує показники ефективності використання основних виробничих фондів. Одержані результати дослідження стану і змін тих чи інших показників, які характеризують ефективність використання основних виробничих фондів, необхідно порівнювати з наявними прогресивними орієнтирами, даними підприємств-конкурентів, середньогалузевими характеристиками.

У загальному механізм управління ефективністю використання основних виробничих фондів молокопереробних підприємств повинен базуватися на таких принципах:

1. Відповідність (підпорядкованість) стратегічним цілям економічного розвитку підприємства. Механізм забезпечення ефективності використання основних виробничих фондів повинен створювати необхідні матеріальні та фінансові умови для реалізації цілей і завдань економічного розвитку підприємства в цілому.

2. Перспективність. Механізм забезпечення ефективності використання основних виробничих фондів повинен передбачити умови для розширення підприємства та підвищення ефективності його діяльності в майбутніх періодах на основі оптимізації співвідношення між вирішенням поточних та перспективних завдань розвитку.

3. Обгрунтованість управлінських рішень за характером відтворення основних виробничих фондів підприємства. Обгрунтування потреб в основних виробничих фондах слід проводити на основі кваліфікованого аналізу стану і використання основних виробничих фондів, вивчення резервів підвищення ефективності їхнього використання.

4. Ефективність. Формування відтворювальних процесів на підприємстві повинно базуватися на умові досягнення економічного або соціального ефекту, що має кінцевий економічний вимір.

У своїй діяльності молокопереробним підприємствам слід використовувати такі методи: балансовий, порівняння, статистичні тощо. На нашу думку, методи і відповідні моделі доцільно включити до механізму забезпечення ефективності використання основних виробничих фондів, а розроблення найскладніших методів і моделей, які враховують специфічні галузеві особливості, здійснювати в цілому для галузі.

Залежно від поставленої мети можуть бути використані натуральні й вартісні критерії, кількісні та якісні показники оцінювання роботи молокопереробного підприємства. Часто є сенс користуватися результативними показниками, що характеризують роботу підприємства в цілому.

Удосконалення механізму управління й посилення інтенсивності його впливу на показники ефективності використання основних виробничих фондів є в прямій залежності від прогресивної організаційної структури системи управління підприємством, форм і методів цілеспрямованого впливу органів управління та окремих працівників на його об'єкти [5, с. 13-25].

Основу механізму управління ефективністю використання основних виробничих фондів складають відносини, що характеризують організаційно-технічні, соціально-економічні, правові та інші аспекти діяльності працівників і органів управління за сумісним їх використанням. Для удосконалення механізму управління ефективністю використання основних виробничих фондів необхідно постійно підтримувати його організаційну структуру управління на рівні, який відповідає виробленим цілям і завданням виробництва; впорядковувати функції, права та відповідальність органів управління, окремих виконавців і їх взаємодію на основі наукових принципів та методів управління; визначити систему прогресивних показників, норм і нормативів, які регулюють покращення стану й ефективності використання основних виробничих фондів, а також засобів (технічних, економічних, інформаційних, правових) забезпечення процесу управління.

Підсистема управління ефективністю використання основних виробничих фондів – складова підприємства, яка базується на загальних принципах і методологічних положеннях комплексної системи. Особливість у формуванні організаційної структури підсистеми полягає у конкретизації цілей, функцій і завдань по об'єктах управління, деталізації складу норм і нормативів споживання, системі планових і оцінюваних показників ефективності використання основних виробничих фондів.

Комплексний, системний підхід передбачає всебічний аналіз і вивчення результатів заходів на стадії проектування, виготовлення й експлуатації основних виробничих фондів та їх реалізації. Він дає можливість впорядкувати і систематизувати у правових актах усі функції органів і осіб, приводити у відповідність з вимогами склад техніко-економічних показників, норми, нормативи стану і використання, правила і вимоги організаційно-методичного, загально-технічного і правового характеру.

Економічна діяльність молокопереробних підприємств в Україні відбувається в умовах обмеженості інвестиційних ресурсів, що зумовлює необхідність раціонального використання наявних у них основних виробничих фондів. Отже, перед підприємствами постають завдання домогтися підвищення використання наявних основних виробничих фондів і насамперед їх активної частини, в часі і за потужністю, тобто мова йде про підвищення рівня інтенсивного їх використання. Для вирішення цього завдання та отримання відчутних результатів у діяльності підприємства повинні бути розроблені конкретні засади, спрямовані на поліпшення використання основних виробничих фондів, практичне застосування яких дасть змогу використовувати наявні на підприємствах резерви підвищення їх ефективності [7, с.106-110]. Пріоритетне значення серед таких заходів повинно бути відведено своєчасній заміні та мобілізації морально застарілого устаткування, удосконаленню структури основних виробничих фондів; організації прискореного введення в експлуатацію придбаної нової техніки; удосконаленню організації матеріально-технічного забезпечення підприємств і технічного обслуговування сучасних систем машин; запровадження прогресивних форм організації виробництва і праці; застосування сучасних ефективних систем матеріального стимулювання робітників та інженерно-технічних працівників; залучення інвестиційних ресурсів вітчизняних і зарубіжних інвесторів для модернізації матеріально-технічної бази підприємств; широке застосування лізингових операцій; скорочення внутрішніх і цілоденних простоїв; підвищення коефіцієнта змінності внаслідок кращої організації виробництва; збільшення середньогодинного виробітку кожної одиниці устаткування; скорочення середніх залишків основних виробничих фондів за рахунок реалізації і здавання в оренду непотрібних і списання непридатних до експлуатації.

Практична реалізація окреслених заходів на підприємствах позначиться на їх економічній діяльності і сприятиме підвищенню інтенсивності виробництва. Зокрема, складаються широкі можливості для прискорення переорієнтації підприємств на випуск нової продукції, яка користується підвищеним попитом споживачів. Поряд з тим, поліпшення інтенсивного використання основних виробничих фондів підприємства є важливою передумовою збільшення обсягів випуску продукції, яка користується попитом на ринку без додаткових капітальних вкладень, що особливо важливо в умовах обмеженості інвестиційних ресурсів.

Інтенсифікація використання основних виробничих фондів підприємств дає змогу значно знизити витрати, пов'язані з моральним зношуванням машин і устаткування, сприяє прискоренню їх оновлення, що в кінцевому результаті позитивно позначається на фондоозброєності праці працюючих та зростанні її продуктивності. А в кінцевому підсумку зростає і фондовіддача на підприємствах.

Серед напрямів підвищення ефективності використання основних виробничих фондів на молокопереробних підприємствах чільне місце повинно бути відведено заходам, спрямованим на поліпшення їх екстенсивного використання. Зокрема, важливе значення повинно надаватися насамперед таким, які спрямовані на підвищення змінності роботи устаткування, що є важливим фактором зростання обсягів виробництва продукції і підвищення ефективності використання основних виробничих фондів. У зв'язку з цим, на підприємствах необхідно домагатися оптимальної структури складових засобів праці, досягнення пропорцій між робочою силою і відповідними видами машин і устаткування, тобто повинна зростати питома вага прогресивного нового устаткування, удосконалюватись організація функціонування виробничої інфраструктури, що сприятиме поліпшенню технічного обслуговування основних підрозділів підприємства, перерозподілу працюючих в його межах, вивільненню робітників у допоміжних виробництвах і залучення їх після відповідної підготовки до роботи в основних цехах, щоб підвищити змінність наявного у них устаткування.

Важливе значення в підвищенні ефективності використання основних виробничих фондів мають соціальні фактори. Проведені соціологічні дослідження на ряді молокопереробних підприємств дали змогу виявити низку причин, які негативно впливають на організацію використання активної частини основних виробничих фондів. Насамперед, мова йде про незадовільне забезпечення необхідним комплексом послуг виробничої інфраструктури (своєчасного ремонтного обслуговування, ритмічного забезпечення робочих місць необхідними матеріалами, інструментом, комплектуючими, транспортними засобами, різними видами енергії), низький рівень організації харчування, медичного обслуговування; недостатність в організації соціально-побутової інфраструктури міст і робітничих селищ; низький рівень кваліфікації кадрів, що не дає можливості ефективно використовувати нову техніку.

Поряд з технічними й організаційними факторами важливу роль у підвищенні ефективності використання основних виробничих фондів повинні відігравати фактори матеріального стимулювання працівників підприємств. Йдеться про те, що менеджмент підприємств має розробляти і постійно удосконалювати механізми матеріального стимулювання робітників, інженерів та інших працівників, діяльність яких сприяє виявленню та організації використання резервів підвищення ефективності основних виробничих фондів засобів.

У сучасних умовах господарювання комплексність заходів, спрямованих на покращення використання основних виробничих фондів, забезпечує високий технічний рівень фондів, сприяє підвищенню продуктивності праці, збільшенню об'єму продукції, зниженню її собівартості, зростанню прибутку і рентабельності виробництва та національного доходу взагалі. Тому знання сутності основних виробничих фондів, особливостей їх використання та оновлення, впливу на усі економічні процеси виробництва, можливих шляхів підвищення ефективності використання основних виробничих фондів необхідні для організації вдосконалення управління цими процесами, особливо тим, хто буде безпосередньо займатися цим на підприємстві [6, с. 209].

Висновки. Таким чином, розроблення організаційно-економічного механізму забезпечення ефективності використання основних виробничих фондів передбачає вирішення низки проблем. Серед теоретичних – визначення змісту механізму з урахуванням специфіки галузі та розроблення методологічних підходів до формування його складових.

Використана література

1. Богатирьов А.М. Планування діяльності підприємств харчової промисловості в умовах ринку / А.М. Богатирьов, А.Т. Бутенко, І.О. Кузнецова: монографія. – Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. Одеська національна академія харчових технологій, 2003. – 274 с.
2. Веклич О. Современное состояние и эффективность экономического механизма экологического регулирования / О. Веклич // Экономика Украины. – 2003. – № 10. – С. 62 – 70.
3. Внутрішній економічний механізм підприємства: навч. посібник / М.Г. Грещак, О.М. Гребешкова, О.С. Коцюба; за ред М.Г. Грещака. – К.: КНЕУ, 2001. – 228 с.
4. Внутрішній економічний механізм підприємства: навч. посібник / П.В. Круш, С.О. Тульчинська, Р.В. Тульчинський [та ін.]. – Київ : ЦУЛ, 2008. – 206 с.
5. Капітал, основні та оборотні засоби підприємства: навч. посібник / П.В. Круш, О.В. Клименко, В.І. Подвігіна, В.О. Гулевич. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – К. : ЦУЛ, 2008. – 328 с.
6. Олійник О.В. Управління використанням основних фондів підприємства / О.В. Олійник, Б.А. Писаренко // Вісник ЖІТІ. – 1998. – № 8 / Економічні науки. – С. 207 – 209.
7. Петрович Й.М. Економіка підприємства: підручник / Й.М. Петрович, А. Ф.Кіт, О. М.Семенів. – Львів: Новий Світ-2000, 2004. – 680 с.
8. Поперечний, С. Використання основних фондів сільськогосподарських підприємств в умовах динамічного ринкового середовища: монографія / С. Поперечний, О.Л. Клебан. – Львів: Українські технології, 2009. – 163 с.